

Les llegendes de l'estany de Banyoles, recollides per Mn. Constans

Una singularitat geològica i natural com la de l'estany de Banyoles estimula la imaginació i la fantasia de les persones. Aquesta deu ser una de les raons de la riquesa de tradicions i llegendes de la comarca de Banyoles, així com les profundes arrels dels seus habitants.

Aquestes llegendes han tingut una gran

permanència entre els ciutadans de Banyoles, en gran part gràcies a la tasca investigadora i de recopilació de Lluís G. Constans (1901-1955). En aquest número de (ciència), que aplega una mostra de les recerques que s'han desenvolupat al voltant de l'estany de Banyoles, no hi podien faltar les aportacions de mossèn Constans a la investi-

gació del folklore banyolí. Per fer-ne una presentació hem sol·licitat la col·laboració d'un dels seus deixebles, Antoni M. Rigau, cronista oficial de Banyoles, perquè introduís i seleccionés algunes de les rondalles investigades i recollides per Mn. Constans.

Mn. Constans i la rondallística banyolina

No direm que fos imprescindible la constància, en aquestes planes, del text i el comentari de les llegendes que l'estany banyolí i els seus encontorns emmarquen. Però sí que podem considerar ben adequada la seva inserció.

La pruija, diguem-ne retòrica, d'engalanar innecessàriament les tradicions populars d'arreu ha posat també en perill de tergiversació definitiva la trama i l'ordit de la trilogia llegendària del llac de Banyoles.

Les versions de les llegendes "d'en Morgat", de "les Goges de les Tunes" i "del Drac de Banyoles" que —extretes de la compilació realitzada per Mn. Constans— es publiquen en aquest treball, mal podríem dir que són les autèntiques, les originals —qualificatiu sempre impropis de qualsevol contalla—, però bé podem assegurar que —deixant de banda il·lustracions poètiques, declaradament intercalades— talment així les aprenegueren dels seus passats els avis banyolins que avui encara —malgrat la cultura àudio-visual— les contenen de viva veu als seus nés que volen escoltar-les.

Podem donar-ne fe. Dit millor, la dóna el mateix Mn. Constans quan publica el seu recull de llegendes comarcanes i, a tall d'aclariment i confessió, declara amb

modèstia i claredat molt seves:

"... a posta he volgut aplegar aquí únicament les narracions netament populars. És cosa fàcil en la juvenesa deixar-se enllaminar per la forma literària i no s'és prou primmirat en frases no sempre adients... i en vestir les rondalles d'escenes imaginàries. Calia, doncs, més que una refosa, fer-ne una selecció eliminant, com a adulterades o impertinents, totes les altres llegendes i contalles que no figuren en la present i definitiva col·lecció."

Cal conèixer la personalitat i l'obra de l'autor per valorar justament la declaració —bon xic ingènua, però íntegrament sincera— que acabem de citar.

Lluís G. Constans i Serrats, M.D., nascut i mort a Banyoles (1901-1955). Cursà la carrera eclesiàstica. Encara adolescent, mostrà vocació i aptituds per la literatura. De paraula fàcil i elegant, tot just ordenat ingressà en la Comunitat de Missioners Diocesans, de Banyoles. Això el portà a recórrer, poble per poble, el bisbat gironí. Tingué i aprofità ocasions sobrereres per franquejar-se amb vells i erudits de cada lloc. Recollí les llegendes populars i les tradicions i costums. Publicà en fascicles les seves *Rondalles*, que després formaren un volum amb aquest mateix títol, l'any 1952.¹

El seu afany investigador transcendí —com és conegut— el folklore. Escorcollà els arxius parroquials i pairals, i anotà

milers de notícies inèdites. Ordenà la biblioteca de la Casa Missió. Investigà els pergamins, lligalls i manuscrits que resten encara de l'arxiu del cenobi benedictí de Sant Esteve. Reorganitzà l'arxiu de la seva ciutat. Fou soci fundador i directiu del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles.

Totes les seves publicacions —veritablement importants i algunes d'elles guardonades— versen sobre temes històrics i artístics del seu poble o del seu bisbat. Ha llegat al Centre d'Estudis Comarcals la seva ingent producció manuscrita, inèdita i actualment en curs —potser lent, però mesurat— de publicació.

Una mostra simple del seu tarannà i de la seva vocació d'historiador la trobem en les notes que estampa al peu de cada rondalla, on orienta eruditament sobre els respectius i probables orígens, fonaments històrics i marc geogràfic o geològic.

Les tres llegendes que trobareu seguidament són les més entroncades amb l'estany de Banyoles.

Antoni M. Rigau i Rigau
Cronista oficial de la història de Banyoles

1. Lluís G. Constans: *Rondalles*. Imp. Granés, Banyoles, 1952.
Rondalles Monografies del CEC de Banyoles. Imp. Center, Girona, Oct. 1981.

Els Encants de Les Tunes

Al peu de la serra de Sant Patllari, tocant al mas Corralot, s'aixeca una formació geològica de calça sedimentària, pertanyent a la primera època de la formació de l'estany de Banyoles i coneguda amb el nom de Balmes de Les Tunes.¹ Aquesta massa, aixecada unes dotzenes de metres del seu nivell primitiu, és clivellada en direcció vertical. Les imponents esquerdes, que segueixen totes les direccions,

a voltes s'estrenyen fins a fer-se intransitables i altres tenen un metre i mig o dos d'amplada i una llargària que, a voltes, depassa els trenta.

Les gruixudes arrels dels roures i alzines, que ombregen aquell bell indret, en ficar-se com llarguissims tascons pels beis de les roques, semblen monstruoses serps sortint dels caus i cargolant-se fantàsticament per les parets d'aquelles galeries subterrànies.

Hom diu que en el pregon d'aquelles clivelles hi havia rics palaus, habitats per Alojes, que

la veu popular bateja amb el nom d'Encantats. Eren una mena de fades, invisibles de dia, però en havent el gall assenyalat la mitjanit, sortien pels beis de les roques i anaven a emmirallar-se, al claror de la lluna, en les aigües de l'estany, que en aquells temps tan reculats s'estenien fins quasi a besar les Tunes.

1. Mot equivalent a "fenent" per on s'escorre l'aigua. En forma de galeria oberta en la vorera del riu Ter. Trobem també Les Tunes a Sant Pere de Casseres.

L'escriptor banyolí Joaquim Hostench ens ha deixat uns versos, que em relleven de tota descripció:

Van deixant son palau les encantades,
de marbres y alabastres rich tesor,
y alegres entonant tendres cantúries,
de goig esbategant-ne lo seu cor.
Surten fora festives, com aucelles
que salten y refilen sens parar;
hermoses y gentils com flors boscanes
que'l bes de la rosada fa badar.

Los fan de llànties mils y mils d'estrelles
que com perles tapissen lo cel blau
y'l ventitjol que va esbullant ses trenes,
los hi presta sa música suau.

De catifa'ns hi dóna la raureda
escampant cada jorn lo seu fullam,
d'adornos exquisits y cortinatjes
les aures que s'enfilen pel rocam.

¡Ay del mortal qu'atret per la gatzara
intenta aquell retiro profanar!
Res no veu; sols sent colps y bofetades
que l'obliguen ben prompte a recular.

Y segueixen de nou les bojes danses
y redoblen los volts y giravolts
y responen ab crits y riallades
als xiscles de xibeques y mussols.

De sobte's paren, fugen y s'amaguen
dins sos palaus: la dansa ha terminat;
és qu'han sentit la nota sostinguda
que'l gall d'una masia n'ha llensat.

Es qu'han vist colorar-se ab roges tintes
los núvols per la banda d'orient.
Ja de nou la campana de Porqueres
branda ab repòs: saluda al jorn naixent.

Cal no oblidar que l'autor d'aquests versos
acompanyà Mn. Cinto, quan la seva estada a
Banyoles, en les excursions dels voltants, en
una de les quals, trobant-se la font del Salt
d'En Vila, l'immortal poeta va llegir als
"bons amics" bayolins els primers versos del
Canigó, aleshores encara inèdit.

Per això, és ben marcada la influència ba-
nyolina en el poema verdaguerià, quan canta
a l'Aloja de Banyoles.

Diuen que les entranyes de Les Tunes eren
reblertes d'or i plata, perles i diamants i tota
mena de joiells; que una malla fina, una xarxa
de fil imperceptible, que les mateixes Alojés
es filaven, interceptava el pas als curiosos, i,
si mai algun agosarat arribava fins allí, im-
mediatament desapareixia tot camí i l'intrús
restava desorientat; que durant les grans fes-
tes, que es celebraven dintre aquells bellís-
sims palaus, sortien pels esvorancs de la roca
raigs lluminosos, que enlluernaven, i que les
nits estenien al defora una roba blanquíssima
com les neus del Canigó...

Una vegada, una pobra vella, carregada amb
un feix de llenya, fou sorpresa a mitjanit pels
Encants, quan venia de la serra de Sant Pat-
llari, i de tremolosa no va saber què dir.

—No temeu, bona dona —li digueren—. D'on
veniu a aquestes hores?

—Venia d'aquesta muntanya. He arreplegat
aquest feixot de llenya, que m'ajudarà a
viure, perquè sóc pobra i vella i desempar-
rada. I com que vaig tan a poc a poc m'he
endarrerit...

—Deixeu el feix i teniu —afegiren les encanta-
des mentre li omplien la falda—. Fins que

hàgiu passat la llanda de casa vostra, no us ho
mireu pas!

I es posà a caminar.

No en vulgueu més, d'impaciència! La curio-
sitat la pessigava. Què m'hi hauran posat?,
què no m'hi hauran posat? Els mil pensa-
ments que va fer!

Ja no podia més. Al claror de la lluna anava a
mirar, però...

—T'han dit que no! —va dir-se, i vencé la
temptació.

Però, aquelles seves comes! Hauria volgut
tenir-les com quan tenia vint anys. I, si no
per grat, per força es resignà a caminar al seu
pas.

Mes la impaciència, ai!, l'enganyà abans
d'entrar a casa, quan faltaven unes passes
només. A poc a poquet, com tement que la
claror de la lluna ho veïés, anà obrint la
falda, i... quina desil·lusió! Li havien omplert
la falda de segó!

M'han enganyat! —exclamà amargada, llen-
çant-lo amb un gest d'enuig i menyspreu.

I entrà a casa. Mes, vet aquí que en encendre
el llum d'oli per anar a dormir, mala sort!,
s'adonà que les poques volves, que havien

30 (230/Volum 3/abril 1983

quedat agafades a la roba, brillaven, brillaven amb una lluisor mai vista, temptadora, bonica: era or. Or fi!

I ella que pensava que els Encantats l'havien enganyat...! Ella sí que n'era, d'encantada!, anava pensant.

—Però, qui sap...! —va dir-se.

I sortint al defora, correu cap al lloc on havia llançat el malaguanyat segó. Mirà i tornà a mirar i un sanglot li nuà la gola: el vent l'havia escombrat!

A quants també, des de la primera dona, els han perdut la impaciència i la curiositat!

Val més retenir que penedir.

Notes

Una llegenda molt semblant, per no dir idèntica, es conta de "Les Roques dels Encantats", situades a Collvehi, camí de Mieres a Santa Pau passant per Serrapelada.

Es diu que el qui podia haver una peça de roba dels Encantats mai més era pobre i que, en certa ocasió, a una dona que havien llogat per rentar-los la roba, com que no tenien diners, la pagaren també amb una faldada de segó, el qual, en ésser la dona a casa, es tornà unces d'or.

En Morgat de Porqueres

Segons una vella tradició, abans de la formació de l'estany, Banyoles i Porqueres estaven unides per una fèrtil planúria.

L'or de les espigues hi relluïa als raigs de sol i els fruiters odorants orlaven aquell pla rialler com esclat de primavera. Cantava l'ocellada, i els camperols, tot conreant les terres l'oratjol besava dolçament les messes... Que bell era aquell pla!

Una tarda de calma. Ni una teranyina s'albirava en aquell cel, puríssim com pensament d'infant. El sol ja decantava cap a la serra de Guixeres, entre Merlant i Ginestar, quan en Morgat, que amb una parella de bous llaurava un tros de camp, va sentir una veu clara i vibrant que deia:

Morgat, Morgat,

agafa la llaura
i vés sota teulat.

El bon pagès de pell colrada es quedà confús. Estengué la mirada per si veia algú.

—Sí que és estrany! —va dir-se— Diria que algú m'ha cridat i no veig ni una ànima a l'entorn. Serà que em xiulen les orelles?

I, picant les anques dels bous, tornà a la feina. Però no havia fet encara dues passes, que la mateixa veu tornà a fer-se sentir:

Morgat, Morgat,
agafa els bous
i vés-te'n a casa.

El camperol, tot estranyat, s'aturà, i alçant els ulls al cel, com demanant una explicació, va pensar:

—No em burxen pas les orelles, perquè ho he sentit ben clar. Però, que me'n vagi?... per què? El vent no bufa, la calda no pica, de sol ixent a ponent no es veu un núvol, i el temps amenaça?

No ho entenc, com hi ha món!
I continuà obrint la terra amb l'arada. Però heus aquí que per tercera vegada va ressonar la misteriosa veu, més forta que mai:

Morgat, Morgat,
vés-te'n a casa
o seràs negat!

Ja no dubtà més ni tampoc li n'hauria vagat, perquè en aquell moment l'esferéi un soroll estrany com si sortís de les entranyes de la terra, mentre aquesta trontollava tan fortament que el feia tambalejar. Els bous s'esquivaren arrossegant l'arada que rebotia amb perill de cama-trencar-los.

—Sants del Cel, ajudeu-me! exclamà en Morgat, i plantà a córrer darrera la parella.

I heus aquí que ben punt entraren a la pineda del mas, valga'ns Deu!, tot aquell pla s'enfonsava com per art d'encantament. En Morgat, groc d'espant, veia pujar del fons d'aquell immens abisme

unes onades gegantines que, cargolant-se feréstegament, engolien amb un traüt espantós els conreus i les arbredes.

Les aigües desfermades s'estengueren des de Lió a Les Tunes i des de Porqueres a Banyoles. Després es calmaren deixant format un gran bassal: l'estany.

Notes

A la part alta de Banyoles, quasi ran dels carrers de la ciutat i a 175 m del nivell del mar s'obre

l'estany més important de Catalunya i, probablement, el més pintoresc d'Espanya.

Té la forma d'un 8 irregular, de tendència ovalada i de llarg fa 2.208 m; el contorn total, 7.758.

El primitiu estany, format durant l'era diluvial fa milers d'anys, era vint vegades més gran que l'actual. Així ho comprova el banc de llosa tova o "pedra de Banyoles" —sediment calcinall— que s'estén des de Salt del Matxo fins part enllà de Cornellà del Terri i des del serrat de Can Puig de la Bellacasa a les muntanyes de Camós.

Posteriorment a aquelles èpoques geològiques tan reculades, diverses causes contribuïren a assecar i

reduir l'estany. A part de les matèries arrossegades de les muntanyes veïnes, els terratrèmols, durant el període d'activitat dels volcans de Santa Pau i Olot, li feren fer un moviment de balanç que reeixí a enclotar la part més alta, la de les dues, que era la més profunda, i les aigües quedaren estancades, cosa que donà lloc a la formació del llac actual, mentre que la part de migdia, menys tancada i que tenia un pendent més uniforme i regular, es va escórrer cap al Ter. Cal no oblidar tampoc les colossals esquerdes o clivelles, que les commocions sísmiques varen obrir en els bancs de llosa tova, per les quals s'escorregueren també les aigües.

El drac de Banyoles (tradicció)

Als darreries del segle VIII una bèstia fantàstica, descomunal, tenia aterrits els pobres banyolins. El seu cau era una pregona caverna oberta arran de terra entre l'estany i el poble de Banyoles, situada en el lloc conegut encara avui per "Clot del Drac", que en realitat no era sinó un fenent o clivella del subsòl, per on s'escorrien les aigües de l'estany, que en aquells temps reculats fins allí s'estenia. Amb els anys aquest veral fou assecat i convertit en un extens conreu, conegut també popularment per "La Draga", a l'extrem nord de l'actual ciutat i a mà esquerra de la carretera de Besalú.

El monstre, semblant als animals prehistòrics per les seves proporcions colossals, era extraordinàriament horrible. Li cobria tot el cos una escata d'afilades pues d'os, que el feia invulnerable. Tenia llargues ales i arpons arquejats, i una espina dorsal eriçada de burxes se li estenia des de bescoll a la cua. Diuen que dels ulls li sortien espurnes com brandons flamejants i que tenia l'alè tan pestilent que en bufar assecava les plantes, enverinava les fonts, empestava els camps i encomanava malalties a persones i animals. Però sobretot era molt voraç. Els caps de bestiar que s'esqueien

a passar prop del seu cau desapareixien, com per art d'encantament, dins de la seva gola.

El pànic i la mort planaven arreu. Banyoles semblava un poble maleït. Els seus malaurats habitants vivien amb l'ai al cor i no feien sinó repetir, plorant: —El drac! el drac!

Si haguéssiu entrat a la vila, hauríeu trobat les portes de les llars barrades abans que les gallines fossin a jóc. Perquè temien, i no sense raó, que la fera verinosa es fiqués per les cases i devorés els estendants. N'era tan llaminera de la carn humana! A quants que li barraren el pas no havia devorat!

I la vila s'anava buidant i era de témer que dintre de poc seria un fet el seu total desplomament fins a convertir-se en un desert. I, com que qui s'espera es desespera, els dissortats banyolins acordaren donar l'últim pas dolorós doblegant-se a les exigències del monstre, que, per aquietar-lo i perquè no devastés aquell país, calia accontentar amb un llamí, i aquest llamí, oh, horror! era un infant. El cruent i humiliant tribut es complia implacablement. Cada dia eren sortejats els infants de Banyoles i, adés un nen adés una nena, portaven les criatures a la boca del Clot del Drac, el qual, en sentir ferum de carn, sortia del cau i en dir Jesús la trossejava amb els seus ullals esfereïdors. O, si no, ai d'ells! la fera

corria d'ací i d'allà xiulant i udolant feréstegament i sembrant la mort. Allò no podia durar. O el monstre se'ls menjaria a tots o ells acabarien per abandonar la vila.

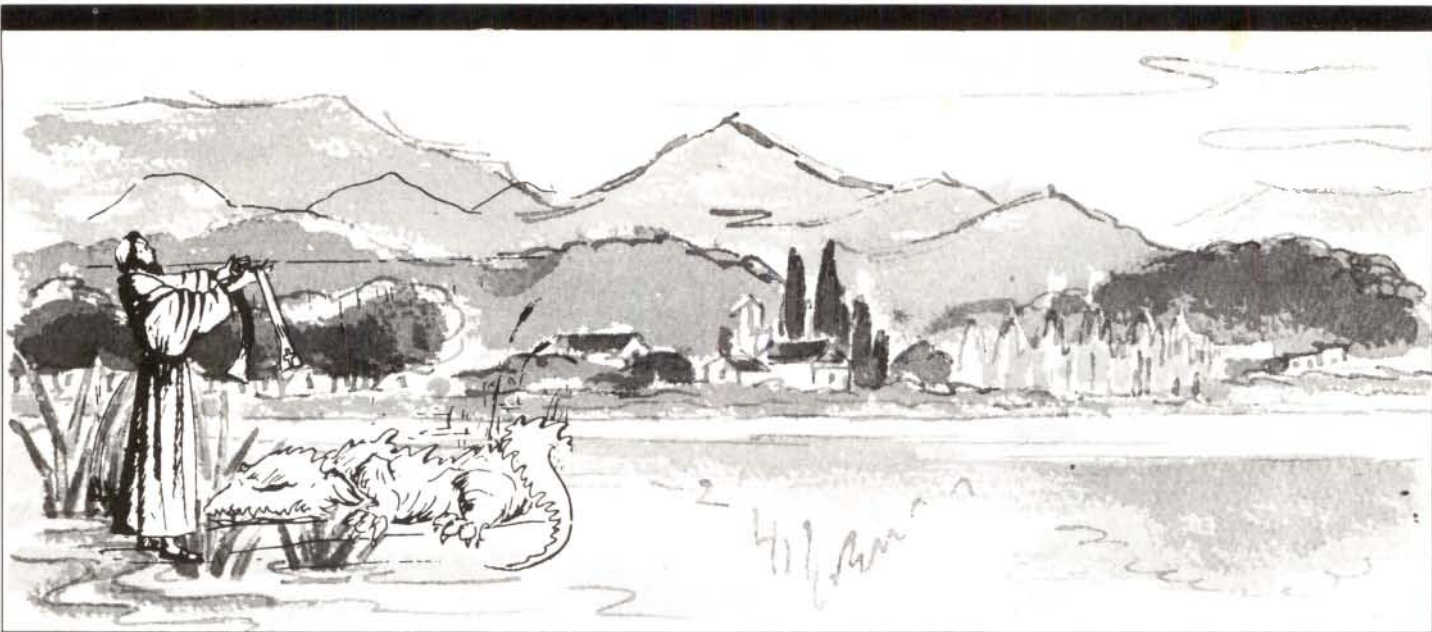
La nova de fets tan paorosos arribà a oïdes de l'exèrcit de Carlemany, que, després de subjectar-la Narbonesa, havia entrat a Catalunya perseguint els penons de la Mitja Lluna. Molts dels seus esforçats cavallers volgueren immortalitzar llurs noms batent-se amb el drac, però no pocs acabaren per ésser trinxats entre els seus arpiots.

Assabentat de tanta dissort, el mateix emperador determinà exterminar-lo ell personalment. I, muntat en el seu cavall blanc i voleiant-li el mantell vermell, Carlemany envestí la fera. Enmig de la lluita descomunal se sentien en horrida barreja l'udol del drac i els terribles cops d'espasa moguda furiosament pel braç poderós del guerrer. El desigual combat acabà amb la derrota de l'emperador, que veié saltar feta estelles la seva invicta espasa sense haver fet ni un escantell en la còrpora del monstre.

Verdaguer, qui va estar uns dies a Banyoles, camí de la Mare de Déu del Mont, esmenta el drac en aquests versos del Canigó:

Quan Carlomagne deslliurà a Girona se vegeren exèrcits per los aires

uns amb altres lluitar, com llenyataires amb llurs destrals dintre l'afrau pregonia; plovia sang per dar-li nou baptisme; llampeguejà i en hòrrida tempesta senyà una creu de foc sa ebúrnea testa.

Los moros la revenja encomanaren a un drac del negre abisme, que devorava nines e infants i, arreu, los cavallers que amb ell lluitaren, amb sos cavalls, ses armes i penons. Era feréstec, monstruós, deforme; ab son verí l'Estany enterbolia, i de sa cua ab lo remàs enorme a la vila ses ones rebotia.

Què fer en cas tan delicat? El poble reconegué aleshores que no eren les armes de la guerra les que havien d'eliminar l'autor de la seva llarga tragèdia, sinó les oracions del just.

Incorporat a l'host franco-catalana que anava cap a Girona a alliberar-la del jou sarraí, havia arribat a Banyoles un anacoreta o monjo que es deia Mer. Tenia fama de sant, i per aquesta raó Carlemany no havia emprès la croada contra els alarbs sinó després de fer venir del desert l'anacoreta, avisat per divina inspiració, que aquell sant baró l'acompanyaria.

Ara heu de saber que sant Mer havia nascut a la província narbonesa i que el seu pare, atenent a la noblesa de la seva nissaga, havia intentat decantar-lo a l'honor de les armes, però debades, puix, tement el piadós jove, fill únic i hereu d'un ric patrimoni, que la carn i la sang violentessin la seva vocació de dedicar-se amb cos i ànima al servei de Déu fugí en secret de casa seva i amb el seu fidel company, anomenat Patrici, es retirà al desert fins que, com tenim dit, buscat i requerit pels missatgers de l'emperador, abandonà la soledat i companyà els exercits cristians, els quals des d'aleshores esdevingueren invencibles.

Per això, quan el sant va arribar a Banyoles, venia precedit d'una fama de taumaturg que el feia doblement venerable. Es deia que en una ocasió proveí miraculosament les tropes cristianes i ressuscità els soldats que havien mort de fam, i que si Carcassona, tant de temps assetjada, va lliurar-se en mans del cabdill de la Creu havia estat per les oracions d'aquell religiós. Confiant, doncs, el poble banyolí, més en els dejunis i penitències de sant Mer que en el poder fabulós dels cavallers de la Reconquesta, acudí a la seva virtut.

Una variant de la llegenda fa notar que qui, feta una mar de llàgrimes, anà a trobar el sant fou la mare de l'infantó que en aquella diada, en compliment de l'onerós tribut, havia d'ésser lliurat a la bèstia, afegint que aquella pobra criatura era precisament parenta de sant Mer. Fos qui fos, amb una estola al damunt i amb l'oració a flor de llavi l'home venerable anà a trobar la bèstia al Clot del Drac. Li tirà l'estola i, davant l'astorament de tots, el monstre, perduda tota ferotgia, seguí el sant, com un cadell manyac, fins a la plaça del poble, on fou degollat enmig d'uns alegrois sense fi ni compte.

Potser ni fins a la plaça va arribar el drac esgarrifós. Mossèn Cinto cuita a dir al final dels versos transcrits:

Lo monjo Sant Emeri
dels orfenets i viudes a les veus
deixà son asceteri.

El monstre esgarrifós caigué a sos peus.

En agraïment a Déu per tan singular favor, els banyolins, per iniciativa del seu alliberador, aixecaren el Monestir de Sant Esteve que l'emperador Carlemany dotà de grans rendes i privilegis:

Anant ab l'emperador
a Banyoles vós restàreu,
allí un monestir fundàreu (Goigs)

No trigà gaire a escampar-se arreu d'Espanya la fama de les guaricions que Déu obrava per mà del seu servent. I

varen ésser tan repetits i nombrosos els pelegrinatges que es feien a l'abadia benedictina, que el sant taumaturg, desitjós de recobrar la pau de la solitud, resolgué de tornar al desert.

Deixant del món les remors,
al desert vàreu fugir,
i aquest lloc honoràreu vós.

En arribar a aquest punt, intervé la llegenda i fa anar el sant cap a Centenys, poblet veí de Banyoles, entre sol ixent i tramuntana, cercant en les petites fondalades boscoses un raconet on fer penitència; però diuen que els dos o tres masos que hi devia haver aleshores —i potser encara pagans— no l'acolliren, ans al contrari, li varen etzibar una rajada de pedres que l'obligaren a abandonar aquell indret.

El sant va dir:

Rocs em doneu,
rocs tindreu.

I, desviant a mà dreta, seguí el curs del Farga, petit rierol que serpeja cap a migdia, aturant-se en el vessant oriental de la serra del seu nom, on avui s'aixeca la seva ermita, dins del terme d'Olives, antiga sufragània de Sant Esteve de Guialbes. L'endemà els escassos veïns de Centenys contemplaren esglaiats una escampadissa de pedres que feia feredat. Els conreus, les vinyes, els boscos, les prades, els olivers, tot era un pedregam. Prou tractaren de netejar aquella imponent sembrada de còdols i rierencs, però fou debades. Com més en rasclonaven, més en brollaven de sota terra. Res no collien del que sembraven. Ni un gra ni un bri d'herba no podia arrelar. La misèria i la fam, els gams i les malures trucaven a les portes.

—Quin càstig! —es deien— Tornés el sant home!

I així, penedits del malfet, baixaren a Farga a la percaça del virtuós anacoreta i, en trobar-lo, demanaren perdó a Déu i a ell. I el sant féu oració i els acomiada prometent-los que novament els camps llevarien fruit i reviscolarien les plantes,

però ho farien enmig d'aquell pedregam, que perduraria a través de les generacions per escarment dels venidors. Heus aquí per què avui encara en tot aquell veral es pot veure una capa de pedrugall que cobreix la crosta de la terra i que, en realitat, no és sinó un sediment d'al·luvió, propi dels terrenys quaternaris.

Havent mort el pare del sant anacoreta, Càndia s'encaminà al desert de Guialbes desitjosa de veure el seu fill i passar al seu costat els últims anys de la seva vida. Al cap d'un quant temps, però, coneixent que la seva bona mare li era una nosa per al recolliment, el piadós anacoreta pogué persuadir-la que servís Déu separada tan solament la distància que establiria la llargada del seu bàcul. I, llançant el bastó, va anar a caure al lloc on després fou bastida la capella de Santa Càndia, a l'altra banda del Farga, com a dos tirats de pedra de l'ermita de Sant Mer.

De tal manera tiràreu un bastó ab vostre poder, que, segons vostre voler, a Càndia li senyalàreu la que havia de tenir habitació lluny de vós.

Sant Mer va morir, segons Pujades, l'any 827. Tamayo afegeix que fou sepultat per Patrici i els seus companys. Una tradició molt arrelada a la comarca diu que els partors del poble de Santa Llogaia del Terri veien caure una pluja d'estels cap orient, darrera la serra de Sant Mer, a l'indret on avui s'aixeca la seva capella. Què volien significar aquells estels? Se sabia que el sant havia estat enterrat en aquell veral, qui sap si sota l'ermita —l'existència de la qual ens consta documentalment des de l'any 1285—, però encara no se n'havia trobat el cos.

Amb això, el dia 4 de juny de 1627 —com diu una acta subscripta pel rector de Sant Marçal de Quarentella, Mn. Baldiri Sadurní, testimoni ocular— s'en-

caminaren cap al lloc determinat els reverents rectors de les parròquies veïnes, l'honorable Ramon Xatmar, senyor dels casells de Medinyà i Guialbes, l'ermità Miquel Bosil i els dos pagesos Jeroni Fort, de Sant Esteve, i Esteve Lleal, d'Olives.

La llegenda afegeix que quan el "vell Lleal" donà el cop de magall i descobrí les santes despulles, se sentí una veu que deia:

Lleal ets, Lleal seràs;
ni pujaràs ni baixaràs.

Les relíquies de sant Mer foren traslladades a l'església parroquial de Sant Esteve de Guialbes.

Notes

La llegenda del Drac no és exclusiva de la comarca banyolina, tot al contrari; la veiem atribuïda, des dels primers temps, als cabdills més valents dels exèrcits cristians i als propagadors més representatius de l'Evangeli a certes comarques: sant Jordi, Carlemany, Guifré el Pilós, Ramon Berenguer III. No obstant, els protagonistes principals de la tradició del Drac són sant Jordi i santa Marta. Als temps de l'abat de Ripoll Dalmau Sagarriga (1234-1256) remunta la tradició sobre una espantosa fera, que uns anomenen tigre i altres "tarasca", i és coneguda pel "Lluert de sant Eudald", que era el terror de l'alta muntanya envestint els qui hi feien via al coll de Canes, on tenia la seva lludriguera. Es diu que, a l'últim, aconseguí occir-lo, amb la protecció de sant Eudald, l'esforçat cavaller Dulcet i n'oferí les despulles a Santa Maria de Ripoll, església del sant. Cal recordar també la cova del Drac, de Sant Llorenç del Munt.

Grans autors opinen que tals heroicitats, tan comunes en crònics de tots els països, al·ludeixen a turbulències pacífiques, a passions vençudes, a errors extirpats, etc. Recordem la "tarasca", que santa Marta dominà a Tarascó, fet que Nostradamus considera com una al·legoria del triomf de la veritat damunt de l'error (*Historia de la Provença*, P. 1.ª, n.º 29).

El drac que sant Mer subjectà i el de sant Jordi, entre altres, potser enclouen un significat més transcendental del que a primer cop d'ull sembla. No obstant —afegeix Pellicer parlant del monstre del coll de Canes—, no gosem negar rodonament la realitat del lluert de sant Eudald, la que és cosa certa que molts sants triomfaren de diversos animals ferotges i Nostre Senyor Jesucrist donà,

com una prova de la seva divinitat, el poder que alguns dels seus tindrien damunt de les feres (Mc. XVI, 18). (Ripoll, pp. 138-139). Sobre el fonament històric de la llegenda i entre les diverses opinions, hi ha qui suposa que el drac no és més que una personificació de la vida llicenciosa que en temps remotíssims regnà a Banyoles; sostenen altres que era un poderós sarraí, que oprimia feroçment els cristians de la comarca, exigint-los un ominós tribut, i sant Mer, segons aquesta interpretació, era un sant benedictí de Narbona que, allistat a l'exèrcit de Carlemany, per combatre els enemics de la fe, matà el cabdill moro i fou recompensat per l'emperador amb la fundació del monestir.

L'opinió més viable sembla ésser la de l'Alsíus, que afilla la tradició banyolina a la de santa Marta durant l'evangelització de Provença a mitjan segle primer i ve a dir que és una de tantes tradicions gentilíquies —els dracs verinosos que en l'època mitològica atüiren els herois llegendaris— que el cristianisme va despulgar de llurs formes grolleres i vestí amb les draperies de les virtuts evangèliques per acabar amb les restes de la idolatria." La presència del drac a la comarca és la representació del pecat, de la corrupció de costums, de la depravació social d'una comarca; estat d'opressió moral difícil d'ésser combatut amb la força de les armes, l'enginy i el braó, i fàcil per a l'anacoreta a força de penitència, austeritat i oració, font de les virtuts i forces sobrenaturals que adornen el missioner apostòlic, emprenedor de la tasca d'evangelitzar un país on dominen el vici i la corrupció de costums". Són paraules de l'historiador ("Gazeta Banyolina", 3 juny 1917).

En tot cas, un animal format amb organismes diversos d'altres espècies: de rèptil (escates de cocodril), d'ocell (ales d'àguila) i mamífer (arpiots de lleó i musculatura d'elefant), és impossible biològicament.

D'altra banda, la narració és purament imaginària, almenys en alguns punts, puix que històricament no s'ha pogut comprovar que Carlemany estigués ni una sola vegada a les comarques giro-nines, i, documentalment parlant, el fundador del monestir de Sant Esteve de Banyoles no és sant Mer, sinó Bonito, com testifica el precepte del rei franc Lluís el Piadós, fill de Carlemany, atorgat l'any 822 a favor de l'abat Mercoral, que Villanueva, seguit per Alsíus, preté identificar amb sant Mer. I no és pas aquesta una idea "poc versemblant", com ve a suposar Dom Lambert, puix que el citat Mercoral, de fet, és elegit abat successor del fundador Bonito i podia ésser molt bé cofundador del monestir, i en realitat ell n'és l'organitzador que aconseguí del Piadós i del Metropolità de Narbona la plena immunitat i jurisdicció. Adhuc el nom hi té certa retirança.

Sant Mer té un altar dedicat a l'església ex-monesterial de Sant Esteve de Banyoles.